

тероризму у вигляді діяльності «Ісламської держави Іраку та Леванту», яка хоч і поступилась своїми позиціями, але тим не менш все одно має вплив на перебіг війни. Маючи в наявності різні засоби ведення війни, підкріплюючи їх релігійними ідеями, ця організація дуже активно веде супротив військам Сирії та Росії, які переважають її в чисельності. І саме ці ідеї тримають бойовий дух тих, хто перебуває в складі ІДІЛ. Ось тому і є небезпечними ісламістські рухи, організації та течії, які мають досить широко мережу своїх представництв по всьому світі, і які постійно набирають до своїх лав все нових і нових прибічників. З огляду на такий стан справ, актуальним видається ведення боротьби не з проявами діяльності ісламських організацій, а саме із їх ідеологією, пропагандою, філософськими та релігійними віровченнями, настановами, догмами та іншими теоретичними засадами. Саме ліквідація цих засад в перспективі може створити умови, за яких вдасться викоринити деструктивний ісламський чинник, який перешкоджає ефективному забезпеченню міжнародної безпеки.

Подальше дослідження даної проблематики сприятиме кращому розумінню специфіки впливу ісламського чинника на стан міжнародної безпеки. Доцільним вбачається проведення більш ґрунтовного прикладного аналізу діяльності провідних ісламських рухів та організацій з метою виявлення негативних аспектів, які можуть становити загрозу для міжнародного миру та стабільності.

Список використаних джерел

1. Толстоног В. Ислам: Путь к свету или дорога в сумрак средневековья? [Электронный ресурс] / Социально-экономический портал «EXRUS.eu». – Режим доступа: <https://ru.exrus.eu/islam-i-islamizm-id542bda25ae201513518b4b75> (01.10.2014). – Название с экрана.
2. Машков И. Г. Салафизм [Электронный ресурс] / Наука и образование против террора. – Режим доступа: <http://scienceport.ru/library/liball/4989-salafizm/?PRINT=Y> (13.11.2011). – Название с экрана.
3. Islamic and Arabic Studies for Men in Cairo [Electronic resource] / Official web–page of Islamic and Arabic Studies for Men in Cairo. – Regime to access: <http://www.azhar.edu.eg/derasat-cairo/>. – Title from screen.
4. Aleemiyah Institute of Islamic Studies [Electronic resource] / Official web–page of a Project of Wolrd Federation of Islamic Missions. – Regime to access: <https://wfim.org.pk/aleemiyah-institute/>. – Title from screen.
5. Institute of Muslim Minority Affairs [Electronic resource] / Official web–page of the Institute of Muslim Minority Affairs. – Regime to access: <http://www.imma.org.uk/>. – Title from screen.
6. Религиозные течения в исламе [Электронный ресурс] / Livejournal. – Режим доступа: <https://masterok.livejournal.com/1145255.html> (09.07.2013). – Название с экрана.
7. Исламистский терроризм [Электронный ресурс] / Словари и энциклопедии на Академике. – Режим доступа: <https://dic.academic.ru/dic.nsf/ruwiki/47313>. – Название с экрана.

References

1. Tolstonog V. Islam: Put k svetu ili doroga v sumrak srednevekovia? [Elektronnyy resurs] / Sotsialno-ekonomicheskiy portal «EXRUS.eu». – Rezhim dostupa: <https://ru.exrus.eu/islam-i-islamizm-id542bda25ae201513518b4b75> (01.10.2014). – Nazvanie s ekrana.
2. Mashkov I. G. Salafizm [Elektronnyy resurs] / Nauka i obrazovanie protiv terrora. – Rezhim dostupa: <http://scienceport.ru/library/liball/4989-salafizm/?PRINT=Y> (13.11.2011). – Nazvanie s ekrana.
3. Islamic and Arabic Studies for Men in Cairo [Electronic resource] / Official web–page of Islamic and Arabic Studies for Men in Cairo. – Regime to access: <http://www.azhar.edu.eg/derasat-cairo/>. – Title from screen.

4. Aleemiyah Institute of Islamic Studies [Electronic resource] / Official web–page of a Project of Wolrd Federation of Islamic Missions. – Regime to access: <https://wfim.org.pk/aleemiyah-institute/>. – Title from screen.

5. Institute of Muslim Minority Affairs [Electronic resource] / Official web–page of the Institute of Muslim Minority Affairs. – Regime to access: <http://www.imma.org.uk/>. – Title from screen.

6. Religioznye techeniya v isleme [Elektronnyy resurs] / Livejournal. – Rezhim dostupa: <https://masterok.livejournal.com/1145255.html> (09.07.2013). – Nazvanie s ekrana.

7. Islamistskiy terrorizm [Elektronnyy resurs] / Slovarei i entsiklopedii na Akademike. – Rezhim dostupa: <https://dic.academic.ru/dic.nsf/ruwiki/47313>. – Nazvanie s ekrana.

Vonsovykh O. S., PhD in Political Science, associate professor of international relations department of Private Joint Stock Company «Higher educational institution «University of Central Europe» (Ukraine, Kyiv), sefinrof@ipnet.ua

Actualization of the Islamic factor in the context of destabilization of the situation in the field of international security

The purpose of this article is to study the reasons for the actualization of the Islamic factor in the context of destabilizing of the situation in the sphere of international security. During writing, the author used the following methods: analysis, synthesis, comparison, induction, deduction. The main obtained conclusions are as follows: the strengthening of the Islamic factor in the world adversely affects the state of international security in the form of challenges and threats: the existing mechanisms, tools and means do not prove their practical effectiveness, and therefore are not able to effectively counter the manifestations of Islamism; the most vivid example of the radicalization of Islamism is the example of the war in Syria, which continues from 2011 and is still not finished due to the presence of the factor of Islamist terrorism in the form of the activities of the «Islamic state of Iraq and the Levant», which, although losing ground, equally has an impact on the course of the war; it is relevant to conduct the struggle not with manifestations of the activity of Islamic organizations, namely with their ideology, propaganda, philosophical and religious teachings, attitudes, dogmas and other theoretical bases; the elimination of these bases in the long term can create conditions under which it will be possible to eradicate the destructive Islamic factor that prevents the effective maintenance of international security.

Keywords: *Islamic factor, international security, Islamism, radical Islamism, Salafism, Islamist terrorism.*

* * *

УДК 329.73

Філатов Б.,
кандидат юридичних наук,
громадський діяч, член Олікунської ради
Європейської асоціації українців, м. Дніпро
(Україна, Дніпро), bfilatow@i.ua

Політичний патріотизм: специфіка тлумачення у міждисциплінарному науковому дискурсі

Розглядаються особливості інтерпретації явища політичного патріотизму у сучасних наукових дослідженнях, вивчаються дисциплінарні підходи до змісту поняття «патріотизм» та можливості їх застосування у політичних науках, надається увага інституційним формам реалізації політичного патріотизму. Визначається, що політичний патріотизм є одним із універсальних принципів світської політичної культури. Доводиться, що політичний патріотизм набуває характеру стихійних груп громадських рухів, міжпартійних об'єднань та інших спільнот із слабкою структурізацією і формалізацією. Розкривається значення патріотизму у політичному дискурсі сучасної України, надається увага статусу патріотизму у системі політичних смислів постмодерну. Вивчаються аспекти еволюції політичного патріотизму у темпоральному вимірі.

Ключові слова: *політичний патріотизм, політичний дискурс, політичні інститути, політична лояльність, політична ідентичність.*

У сучасних політологічних дослідженнях відбуваються процеси міждисциплінарного синтезу та застосування нових методологій. Це викликано складністю процесів політичних трансформацій, багатовекторним

взаємовпливом зовнішньо– та внутрішньополітичних подій. Однією із складних тенденцій розвитку сучасних демократій є деідеологізація політичного життя, втрата доктринальної спроможності великими ідеологіями. Саме тому сучасні політичні сили шукають способів об'єднання своїх прибічників на широкій ідейній основі. У багатьох країнах світу, як у сталих демократіях, так і у перехідних, такою базою консолідації різних верств суспільства стає патріотизм. На сучасному етапі патріотизм не має чіткої ідеологічної концептуалізації. Він виступає, радше, як певна реакція громадян на суспільнозначущі події. Класичні визначення патріотизму, викладені на основі культурницької й просвітницької традиції XIX століття не відповідають сучасній дійсності. В умовах інформаційної й комунікаційної революції патріотизм стає не лише сумою емоційно–чуттєвого сприйняття, але й маркером політичної ідентичності, яка визначає поведінку індивідів і груп. Тому політичний зміст поняття «патріотизму» на сучасному етапі потребує вивчення не лише у ціннісному та доктринальному аспекті, але й у площині інституційних форм та реалізації політичних інтересів. На цій основі необхідно є оцінка міждисциплінарного дискурсу суспільних наук щодо смислового навантаження поняття «патріотизму» та його втілення у соціальній дійсності. Події у сучасній Україні також спонукають до більш уважного ставлення до політичних проявів патріотизму. Як відомо, Євромайдан та війна на Сході країни активізували діяльність різних політичних груп, які активно використовують це поняття у своїй політичній риторичі та організаційних діях. Боротьба за незалежність України та її європейський вибір потребує консолідації всіх державницьких сил на основі спільного бачення та визначення цілей та пріоритетів. Невирішеною раніше проблемою даної статті є стан наукового осмислення патріотизму в сучасних соціальних і політичних науках.

Розробку концептуального змісту патріотизму ведуть як зарубіжні, так і вітчизняні дослідники. Зокрема, С. Келлер розглядає межі лояльності [11], Дж. Кляйніг, С. Келлер, І. Приморац вивчають етику патріотизму [12], І. Чернова розкриває проблему патріотизму в сучасному науковому дискурсі [6]. Поряд із цим, існує потреба у вивченні патріотизму у дискурсивній взаємодії сучасних суспільних наук.

Метою статті є встановлення змісту сучасного міждисциплінарного наукового дискурсу щодо політичного виміру патріотизму. *Завданням статті* є диференціація підходів щодо політичного патріотизму у вітчизняній суспільствознавчій традиції.

Розробка концепцій політичного патріотизму у сучасних наукових дослідженнях спрямована на поєднання зумовленості патріотичних переконань національної ідентичністю та залученням до сфери політики громадян. Сучасні американські вчені розглядають патріотизм як одну з базових засад залучення громадян до політичної діяльності. Патріотизм є своєрідним відправним пунктом для відстоювання власних публічних політичних і соціальних переконань, оскільки формує власний патріотичний світогляд, громадянин розглядає себе як належного до певної спільноти та особливої структури смислів. При цьому сучасні дослідники наголошують, що патріотизм

відрізняється від решти соціальних ознак, які формують спільноти, починаючи із міжгрупової взаємодії. Звідси, патріотизм є одним з базових джерел формування політичних інститутів, для яких важливим є колективна участь і співпраця. На думку сучасних американських вчених Л. Хадді та Н. Хеттіб «у дослідженні патріотизму було порушено низку суперечливих термінів, визначень та очікуваних наслідків, в яких патріотизм різко відрізнявся від національної лояльності, любові до національних цінностей, специфічних переконань щодо переваг <власної> країни, а також міркувань щодо найважливішого інгредієнту у розвитку громадянського суспільства... Більш виражені розбіжності виникають в тому, як вимірюється патріотизм» [10].

Вивчаючи політичні конотації патріотизму, вітчизняні й зарубіжні вчені наголошують на його глибинних мотиваційних засадах. Як рушійна сила міжіндивідуальної та міжгрупової співпраці патріотизм спонукає людей до спільної діяльності з метою досягнення певних цілей у певному нормативному контексті. У багатьох тлумаченнях формулювання патріотизму як любові до Батьківщини не відображає його макросоціального й макрополітичного значення як первинної основи соціально–політичної ідентифікації. Також не відображений вихід індивіда з кола побутових проблем на більш широкий політичний рівень та визначення його ставлення до об'єктів політичного світу. Рівнева типологія патріотизму вказує на бажання науковців класифікувати емпіричні прояви патріотичних переконань відносно до об'єкту почуттів людини й громадянина. Як вважає український дослідник О. Рак, «у теорії розрізняють декілька видів патріотизму, це: територіальний (любов до місця проживання), сімейний (любов до сім'ї), націонал–патріотизм (боротьба за національні інтереси людей, традиції, звичаї та мову власної держави), регіональний (терм–історична складова + семантика знань) тощо» [4].

Спроби досягнути значущість патріотизму для суспільних і політичних подій змушують розробників концепції вдаватися до використання детерміністських підходів, в яких патріотизм є певною реакцією на масштабні події і явища у житті суспільства. Також існують спроби пов'язати патріотизм із наявними етнічними розподілами, а також ідеологічними засадами націоналізму й консерватизму. Попри поширеність подібної практики, детерміністський підхід може бути застосований і в зворотному напрямку – під час тлумачення патріотизму як самостійного чинника багатьох подій і глибинних параметрів формування політичної ідентичності. Як зауважує В. Кротюк, «зміст і спрямованість патріотизму визначаються насамперед духовним і моральним кліматом суспільства, його історичним корінням, що живить суспільне життя поколінь. Роль і значення патріотизму зростають на різких зламах історії, коли об'єктивні тенденції розвитку суспільства супроводжуються підвищенням громадянської активності (війни, навали, соціальні конфлікти, революційні потрясіння, загострення кризових явищ, боротьба за владу, стихійні та інші лиха тощо)» [2].

Намагаючись пояснити причини і наслідки тих, чи інших політичних явищ, сучасні вчені намагаються надавати увагу ірраціональним сторонам прояву

політичної поведінки, детермінованої патріотичними переконаннями. Однак, у сучасному суспільстві, в якому застосовуються потужні технології управління й політичного представництва, патріотизм може бути залучений до раціоналістичного обґрунтування функціонування політичних інститутів. Саме прагматичні міркування захисту соціальних інтересів можуть спонукати людей до об'єднання у великі спільноти. Патріотичні переконання можуть також спонукати до визначення раціональної політичної мети, яка зумовлює функціонування того чи іншого політичного інституту. Як вважає В. Кротюк, «вияви патріотизму в такі періоди відзначено високими благородними поривами, особливою жертвовністю в ім'я власного народу, своєї Батьківщини...» [2].

У політичних науках патріотизм нерідко залучається до системи обґрунтувань демократичного громадянського суспільства. При цьому патріотичні цінності стають так само базовими, як і цінності захисту прав людини, можливостей політичної участі, а також справедливих правил політичної гри. За умов розширеного тлумачення, патріотизм може бути основою не лише конкретних політичних дій партій і груп, але також і ознакою належності того чи іншого соціуму до базової західної політичної традиції. Як стверджує С. Рашидов, «оскільки патріотизм розглядається вченими не тільки як моральний, але і як політичний принцип, звернемося до політологічного енциклопедичного словника: «Патріот (від грецьк. – земляк, співвітчизник) – особа, що підпорядковує своє життя інтересам Вітчизни» [5].

У сучасному вітчизняному науковому й політичному дискурсі поняття «патріотизму» набуває забарвлення політичного суб'єктивізму та виразу діяльності конкретних громадян відносно ставлення до інших індивідів, політичних груп і держави в цілому. У більшості сучасних досліджень наголошується на емоційній забарвленості ставлення громадян до їх патріотичних переконань. Встановлення напрямів інституалізації патріотизму у суспільстві пов'язується із можливостями агрегування суспільних інтересів та підтримки відносин між дрібними громадськими групами. Політичні перетворення та кризові явища у демократичній політиці спонукують до прояву чуттєвих політичних настанов громадян. Як наголошують М. Вавринчук та М. Яруш, «патріотизм – одне з найглибших громадянських почуттів, змістом якого є любов до батьківщини, відданість своєму народові, гордість за надбання національної культури. Патріотизм виявляється в практичній діяльності, спрямованій на всебічний розвиток своєї країни, захист її інтересів» [1].

Один з найбільш вагомих та ретельно розроблених напрямків політичного втілення патріотизму є співвідношення політичних положень патріотизму з ідеологічними доктринами у сучасному світі. Патріотичні висловлювання та агітуди стосовно певної нації досить вдало інтегруються до ідеологічних систем націоналізму, расизму й нацизму. Відстоювання свободи прав індивіда і громадянина є близьким до змісту ідеологічних настанов лібералізму. Ця політична течія визначає рівність в економічній сфері як предмет патріотичних виступів, наближає патріотичні позиції до ідеологічних схем соціалізму і комунізму. Водночас слід зауважити, що ціннісний та принциповий потенціал

патріотизму стає додатковим чинником підвищення переконливості базових ідеологічних настанов. У цілому, слід вважати, що переконувальний потенціал патріотизму та його психологічний вплив може бути застосований тією ідеологічною політичною силою, яка має найбільш вдалу систему політичної комунікації. На думку М. Ліпіна, «проблема не в тому, що патріотизм виявляється включеним у формування нації та національних держав, а в тому, що його ставлять у залежність від міри залучення в державно-національній справі. Почуття патріотизму є основою останніх. В ідеологічних трансформаціях основа патріотизму стає заангажованою в національних рухах...» [3].

У сучасних зарубіжних дослідженнях спостерігається збільшення уваги до політичних аспектів патріотизму. Крім традиційних аспектів зміни політичної поведінки та проявів політичних емоцій громадян, дедалі більше дослідників звертаються до проблем ситуативних проявів патріотизму у конкретних країнах. Однією з таких тем стають публічні політичні кампанії, в яких патріотизм стає однією з ланок розгортання масштабної боротьби і значних політичних конфліктів. На прикладі протистояння Г. Клінтон і Д. Трамп у сучасних США зарубіжні автори намагаються зрозуміти специфіку використання поняття патріотизму у конкретних політичних кампаніях. Як вказує американський дослідник Дж. Хорсман, Дерек Берлілл, професор кафедри медіа та культурних досліджень бачить патріотизм, запропонований Трампом і Берні Сандерсом, зумовленим популістським гнівом проти еліти [9].

Саме модифікація риторики у новітніх політичних кампаніях стає основою для теоретичної диференціації патріотизму. Аналіз політичної полеміки й комунікаційних баталій дають змогу стверджувати, що політичні лідери та партії інтенсивно змагаються за ту частину електорату, яка висловлює позитивне ставлення до патріотизму. Зазвичай це виявляється в рамках різноманітних засобів соціологічної діагностики. Але й без точних підрахунків політичний патріотизм стає важливим компонентом сучасної медіа-сфери. Багато фахівців із роботи з громадськістю намагаються використати патріотизм для просування власних меседжів. Дж. Хорсман наводить думку Р. ван Вехтена, асоційованого професора політичних наук Університету Редлендс, Д. Трамп з його гаслами «Зробити Америку знову чудовою» і «Америка на першу чергу», втручається до іншого виду патріотизму [9].

Патріотизм у багатьох відношеннях стає не лише об'єктом використання політичних сил, але й формує ключові властивості іміджу конкретних персоналій. Вирази багатьох демократичних політиків у сфері патріотизму від Уїнстона Черчіля до Барака Обами, свідчать про те, що патріотичні гасла й оцінкові характеристики є важливим ресурсом підвищення популярності. Програма здобуття популярності конкретними особами за рахунок патріотизму включає апеляцію до певних універсальних цінностей, які складають смислове ядро сучасного патріотизму. У багатьох випадках зміст сучасного політичного патріотизму класифікують як відчуття індивідом своєї захищеності усіх проявів спільного життя.

Вузьке полемічне розуміння патріотизму набуває характеру особливого явища у медіа-просторі.

Висловлювання політиків та представників політичних партій стосовно змісту патріотизму у кожній конкретній країні у певний період часу означає можливість поляризації оцінок патріотизму як явища соціальної та політичної ідентичності. Політичні конфлікти й політична боротьба можуть визначати патріотизм як чинник позитивних політичних трансформацій або як причину негараздів і проблем у суспільному розвитку, якскраєм прикладом цього є проблема патріотизму у сучасних США.

Суб'єктивне сприйняття патріотизму як певної системи ідейних переконань та основи для певного політичного курсу, залежать від позитивного або негативного сприйняття того чи іншого політичного лідера. Тобто кон'юнктурне розуміння патріотизму виступає базовим для його використання у змаганні за набуття конкурентних переваг у політичній діяльності. Водночас у академічній частині дискурсу наявні спроби глибинного відображення сутнісних аспектів даного явища. Передусім, дослідники намагаються встановити фундаментальні аспекти психологічного та ціннісного змісту поняття патріотизму. Як стверджує В. Баймурзаєва, «проблема патріотизму є предметом досліджень у різних сферах соціально-гуманітарного знання, у тому числі в політичній психології, політичній аксіології. Як почуття любові до батьківщини, патріотизм пов'язаний з глибинними шарами людської психіки, з архетипами несвідомого, архетипом матері. Патріотизм має значення і високо цінується у суспільній свідомості, тобто її цінність точна, оскільки цінність об'єкта патріотизму – країна – добре відома і безумовна» [7].

Важливим аспектом встановлення актуального змісту поняття «патріотизму» у міждисциплінарному дискурсі є його аксіоматична структура. Вона дозволяє визначити базові смисли, які дозволяють відносити або відкидати ті чи інші політичні твердження або доктрини, як такі, що належать або не належать до числа патріотичних. Зазначене дає змогу співвідносити модерні прояви патріотизму з їх традиційними відповідниками. Наприклад, значення поняття «Батьківщина» як об'єкт певного віднесення релятивності особистості і груп набуває сакрального, або пріоритетного характеру по відношенню до інших суспільних і політичних понять. При цьому багато дослідників намагаються бачити патріотизм у виключно позитивному ставленні до місця свого народження чи походження. Як не дивно, у конкретній політичній діяльності патріотизм не є способом виразу психологічного ставлення, або емоцій. Він радше є чинником ідентифікації в умовах певних розбіжностей та різних стратегій досягнення політичного світу. Як стверджує В. Баймурзаєва, «патріотизм також визначається як моральний та політичний принцип, соціальний зміст, зміст якого полягає у любові до Вітчизни та готовності привести свої власні інтереси в підпорядкування. Патріотизм бере на себе відповідальність за долю батьківщини, за її свободу та незалежність. Це ціннісна сторона патріотизму. В контексті формування націй та формування національних держав патріотизм стає невід'ємною частиною суспільної свідомості, що відображає загальні національні моменти свого розвитку» [7].

Осягнення в рамках сучасного академічного дискурсу проявів патріотизму пов'язане із структурою

політичного самовиразу у демократичному суспільстві. Тому вчені пов'язують патріотизм і суміжні сфери громадсько-політичної діяльності, причини і наслідки популярності одних рухів і занепаду інших, а також завдань громадської діяльності в сучасних умовах. Завдяки тому, що патріотизм має високий мобілізаційний потенціал, його риси розглядаються у різних підрозділах сучасної політичної науки.

Вивчення феномену патріотизму у політичній сфері призводить до більш прикладного значення цього терміну. Йдеться про встановлення належності до певних соціальних груп. Розділовою ознакою у соціальних відносинах може слугувати соціальна або національна ідентичність. В умовах глобалізації та постмодернізації відбувається значне зменшення ідентифікації за етнічною ознакою. Це робить можливим висування патріотизму як одного з маркерів політичного й громадянського позначення кожного з індивідів. Зазначені нюанси можуть бути виявлені передусім, на основі соціологічних опитувань. Згідно з даними аналітичних джерел, «соціологічні опитування засвідчують, що більше третини населення відносять себе до англійців...». Ті ж джерела свідчать, що англійський патріотизм знаходиться на підйомі за рахунок поглиблення британської ідентичності. Як свідчать емпіричні дані, майже п'ята частина людей, які мешкають у Великобританії, відчувають себе англійцями. У порівнянні з 2015 роком спостерігається зменшення на п'ять відсотків [8].

Також соціологічні розробки вказують, що патріотизм є базовим принципом орієнтування у контексті інших соціальних груп та впливає на політичну поведінку. Його значення лише зростає в умовах втрати чинності іншими позиціями ідентичності на основі раси, віросповідання, гендерних пріоритетів та рівня доходів. Як свідчать соціологічні дані, кореляція між ідентичністю і політичною поведінкою зростає [8].

Таким чином, панорама поглядів та тлумачень патріотизму у міждисциплінарному науковому дискурсі надає цьому феномену центральне місце як у процесах формування світогляду індивідів і груп, так і у процесах інституалізації політичних позицій та полюсів політичних конфліктів. Політичні прояви патріотизму відзначаються значною конфліктністю, орієнтацією на протистояння та формування протилежних позицій. Політико-владний та політико-технологічний зміст патріотизму полягає не у виразі почуттів до певної території, чи етнічної групи, але й у конституюванні чітких меж політичного розмежування на індивідуальному й груповому рівні. Стан міждисциплінарного наукового дискурсу вказує на постійне оновлення змістів та конотацій поняття політичного патріотизму. Він відображає появу нових специфікацій відповідно до політичної кон'юнктури та глобальних процесів соціально-політичного структурування.

Висновки. Основними засадами сучасного академічного й політичного дискурсу відносно поняття «патріотизм» є розкриття його змісту як маркеру соціальної і політичної ідентичності. Він є ключовим відносно державності та глобального вибору певної країни, або етнічної групи. Патріотизм пройшов досить складну трансформацію від світського світогляду часів Великої Французької революції до форми перформансної

презентації у сучасних інфокомунікаційних мережах. Основним сутнісним аспектом патріотизму, який приваблює нових прибічників за різних політичних режимів та соціальних умов, є простота виразу та однозначність співвіднесення себе зі іншими. В умовах постмодерну, патріотизм більше не виступає частиною макроідеології. В ідейних обґрунтуваннях патріотичних поглядів та політичної поведінки перебуває еkleктична суміш консервативних, ліберальних, радикальних, націоналістичних етноконфесійних поглядів та положень. Водночас патріотизм набуває різноманітних форм інституційного втілення через свою простоту та легкість засвоєння. Патріотизм як основа соціальної та політичної ідентичності перебуває на дополітичному рівні й передує більш складним формам ідентифікації. Вони стосуються програм партій політичного курсу уряду та аналітичного тлумачення політичної дійсності. На академічному рівні сучасного міждисциплінарного наукового дискурсу патріотизм відзначається як більш складний феномен, ніж прийнято сприймати його на рівні буденності. Прояв чуттєвої прихильності до певної території та отождолення із певною державою робить політичний патріотизм одним із універсальних принципів світської політичної культури. Інституційне втілення патріотизму походить від його розлого культурного і психологічно-емотивного тлумачення, від лояльності до Батьківщини та любові до певної локальної території. Звідси, політичний патріотизм набуває характеру стихійних груп громадських рухів, міжпартійних об'єднань та інших спільнот із слабкою структурізацією і формалізацією. Важливим чинником політичного патріотизму, розкритим у науковому дискурсі, є його одночасна спрямованість у майбутнє та зв'язок із політичною ретроспективою. Це дає можливість розгортання політичної діяльності незалежно від симпатій до конкретних політичних сил, дозволяє постійно оновлювати формальні структури та просувати нових політичних лідерів. Перспективою подальшого розгляду проблеми, порушеної у даній статті, є розгляд співвідношення політичного патріотизму та націоналізму в сучасних сталих демократіях.

Список використаних джерел

1. Вавринчук М. П. Націоналізм та національний патріотизм: сутність та відмінності / М. П. Вавринчук, М. В. Яруш // Університетські наукові записки. – 2008. – №1. – С.420–425. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Unzap_2008_1_67.
2. Кротюк В. А. Сучасні концепції дослідження патріотизму / В. А. Кротюк // Вісник Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого. Сер.: Філософія, філософія права, політологія, соціологія. – 2013. – №5. – С.52–58. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnyua_2013_5_8.
3. Ліпін М. Патріотизм: спокуса ідеологією / М. Ліпін // Вісник Київського національного торговельно-економічного університету. – 2009. – №3. – С.113–120. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vknteu_2009_3_15.
4. Рако О. Патріотизм і націоналізм — дві невід'ємні складові політики (інтроформативний підхід) / О. Ю. Рако // Політологічні записки. – 2013. – №7. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Polzap_2013_7_15.
5. Рашидов С. Ф. Виховання громадянськості та патріотизму як цінностей громадянського суспільства / С. Ф. Рашидов // Духовність особистості. – 2011. – Вип.3. – С.107–117. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/domtp_2011_3_16.
6. Чернова І. В. Проблема патріотизму в сучасному науковому дискурсі / І. В. Чернова // Військово-науковий вісник. – 2011. – Вип.15. – С.228–238. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnv_2011_15_21.

7. Baimurzayeva V. K. Patriotism in the value system of Kazakhstan: political analysis [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kisi.kz/en/categories/political-modernization/posts/patriotism-in-the-value-system-of-kazakhstan-political->
8. English patriotism on the rise, research shows [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.theguardian.com/politics/2017/jan/10/english-patriotism-on-the-rise-research-shows>.
9. Horseman J. Politics: What is patriotism? Clinton, Trump supporters have different answers [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pe.com/2016/07/04/politics-what-is-patriotism-clinton-trump-supporters-have-different-answers/>.
10. Huddy L., Khatib N. American Patriotism, National Identity, and Political Involvement [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.15405907.2007.00237.x/epdf?r3_referer=wol&tracking_action=preview_click&show_checkout=1&purchase_referrer=www.google.com.ua&purchase_site_license=LICENSE_DENIED.
11. Keller S. The Limits of Loyalty / S. Keller. – Cambridge University Press, 2007. – 232 p.
12. Kleinig J., Keller S., Primoratz I. The Ethics of Patriotism / J. Kleinig, S. Keller, I. Primoratz. – John Wiley & Sons, 2014. – 200 p.

References

1. Vavrynychuk M. P. Natsionalizm ta natsional'nyy patriotyzm: sutnist' ta vidminnosti / M. P. Vavrynychuk, M. V. Yarush // Universytet-s'ki naukovi zapysky. – 2008. – №1. – С.420–425. – Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Unzap_2008_1_67.
2. Krotiyuk V. A. Suchasni kontseptsiyi doslidzhennya patriotyzmu / V. A. Krotiyuk // Visnyk Natsional'noyi yurydychnoyi akademiyi Ukrainy imeni Yaroslava Mudroho. Ser.: Filosofiya, filosofiya prava, politolohiya, sotsiolohiya. – 2013. – №5. – С.52–58. – Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnyua_2013_5_8.
3. Lipin M. Patriotyzm: spokusa ideolohiyeyu / M. Lipin // Visnyk Kyivys'koho natsional'noho torhovel'no-ekonomichnoho universytetu. – 2009. – №3. – С.113–120. – Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vknteu_2009_3_15.
4. Rak O. Patriotyzm i natsionalizm – dvi nevid'ymni skladovi polityky (introformatsiynyy pidkhid) / O. Yu. Rak // Politolohichni zapysky. – 2013. – №7. – Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Polzap_2013_7_15.
5. Rashydov S. F. Vykhovannya hromadyans'kosti ta patriotyzmu yak tsinnostey hromadyans'koho suspil'stva / S. F. Rashydov // Duhovnist' osobystosti. – 2011. – Vyp.3. – С.107–117. – Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/domtp_2011_3_16.
6. Chernova I. V. Problema patriotyzmu v suchasnomu naukovomu dyskursi / I. V. Chernova // Viys'kovo-naukovyy visnyk. – 2011. – Vyp.15. – С.228–238. – Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnv_2011_15_21.
7. Baimurzayeva V. K. Patriotism in the value system of Kazakhstan: political analysis [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://kisi.kz/en/categories/political-modernization/posts/patriotism-in-the-value-system-of-kazakhstan-political->
8. English patriotism on the rise, research shows [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <https://www.theguardian.com/politics/2017/jan/10/english-patriotism-on-the-rise-research-shows>.
9. Horseman J. Politics: What is patriotism? Clinton, Trump supporters have different answers [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.pe.com/2016/07/04/politics-what-is-patriotism-clinton-trump-supporters-have-different-answers/>.
10. Huddy L., Khatib N. American Patriotism, National Identity, and Political Involvement [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.15405907.2007.00237.x/epdf?r3_referer=wol&tracking_action=preview_click&show_checkout=1&purchase_referrer=www.google.com.ua&purchase_site_license=LICENSE_DENIED.
11. Keller S. The Limits of Loyalty / S. Keller. – Cambridge University Press, 2007. – 232 p.
12. Kleinig J., Keller S., Primoratz I. The Ethics of Patriotism / J. Kleinig, S. Keller, I. Primoratz. – John Wiley & Sons, 2014. – 200 p.

Filatov B., candidate of law, civic activist, member of the Board of Trustees of the European Association of Ukrainians, Dnipro (Ukraine, Dnipro), bfilatov@i.ua

Political patriotism: specificity of definition in interdisciplinary scientific discourse

In the article the peculiarities of the interpretation of political patriotism in contemporary scientific research are examined, disciplinary approaches to the

content of the concept of «patriotism» and the possibilities of their application in political sciences are studied. Attention is paid to the institutional forms of implementing political patriotism. It is determined that political patriotism is one of the universal principles of secular political culture. It is proved that political patriotism gained the character of spontaneous groups of social movements, inter-party associations and other communities with weak structure and formalization. The content of patriotism in the political discourse of modern Ukraine is revealed, attention is paid to the status of patriotism in the system of political meanings of postmodernism. The aspects of the evolution of political patriotism in the temporal dimension are studied.

Keywords: political patriotism, political discourse, political institutions, political loyalty, political identity.

* * *

УДК 321.7

Федорченко В. М.,
кандидат політичних наук, доцент, Київський
національний університет ім. Тараса Шевченка
(Україна, Київ), fvn65@ukr.net

ДЕМОКРАТІЯ ЯК ПОЛІТИЧНА ЦІННІСТЬ

Йдеться про сутність, політичний зміст та форми демократії. Розкриваються ідейні витoki та основні підходи до розуміння демократії як політичної цінності та, аналізуються чинники її актуалізації в сучасних умовах. Узагальнюються основні принципи та норми утворення та реалізації правил всеосяжного та нічим необмеженого політичного діалогу в суспільстві та між державами як стрижневої ідеї ціннісного виміру демократії.

Ключові слова: політика, демократія, політична цінність, політичний діалог, демократизм.

Велика кількість дослідників в історії політичної науки та сучасних науковців та практиків, які заклали теоретичні та практичні основи демократії засвідчили значний і неопорний суспільний запит, інтерес до цього явища. Теоретичний дискурс упродовж двадцятого століття між різними науковими школами політології та філософії, між представниками політичних ідеологій, а також реальна практична політична боротьба між політичними партіями та суспільно-політичними рухами, на нашу думку продемонстрували, що сучасні суспільства, держави, міжнародні утворення, політика, тощо здебільшого не мисляться без демократії. Попри різні тлумачення цього явища, виокремлення різних її концепцій та форм втілення в реальність, демократія сама перетворилася в певну політичну цінність. Демократія як політична цінність, поряд з іншими має власний зміст, особливості та відіграє окрему, так би мовити конститутивну функцію, дослідженню чого і присвячена дана стаття.

В історії політичної думки та сучасній політичній науці питаннями демократії переймалася занадто значна кількість мислителів, щоб навіть згадати всіх в межах статті. Від Платона, Аристотеля, Д. Локка, Ж. Ж. Руссо, Т. Джеферсона, А. Токвіля та Є. Бернштейна до М. Дюверже, Й. Шумпетера, С. Хантінгтона, Р. Даля, Г. Алмонда, Х. Аренд, Ф. Фукуями та багатьох інших. Вони та інші доклалися як до розробки теоретичних основ та практичного втілення демократії так і до складання наукового інструментарію дослідження цього явища. Як результат, в сучасній політології термін демократія позначає досить велику кількість більш-менш пов'язаних явищ. Це і народовладдя, і політичний режим, і політичний устрій з відповідними інституційними та процедурними елементами, форма правління, форма політичної та соціальної системи суспільства, держави

та влади [Див. 1, с. 142]. Іноді розглядають демократію як предмет політології в цілому, з чого випливає, що демократія – це «історичний процес, як процес реалізації універсальних цінностей: свободи, справедливості та ін.» [1, с. 143]. В цьому сенсі демократію аналізують як єдине але багатомірне явище, прояви якого зачіпають всі сторони політики та розгортаються в усіх сферах суспільного життя, по суті асоціюють з історичним процесом розгортання політики як суспільного явища. Розкриття демократії як політичної цінності дозволяє, більш коректно визначити сутність та напрям розвитку політичної сфери суспільства в усьому багатоманітні її проявів, коректніше вирізнити та визначити поняття демократизму, тим самим виокремити сутнісну, серцевинну особливість демократії, яка на нашу думку і дозволяє розрізнити її реальне, неформальне, істинне втілення від суто формальних, тих які називають неповними, частковими, «дефектними».

Для більш коректного та узагальненого розкриття нашого розуміння демократії як політичної цінності, вважаємо за доцільне запропонувати на розгляд наступні змістовні позиції, в яких в кожній наступній ми спираємося на попередні.

Перша. Вся історія людства, від перших примітивних форм співіснування до сучасних державних, міждержавних та міжнародних утворень продемонструвала величезну кількість різноманітних форм людської співпраці. Сучасні суспільства, в тому числі людство в глобальному сенсі, є сумарним результатом історичного процесу співробітництва в усіх його проявах. Залежно від багатьох чинників, свідомо чи несвідомо люди змінювали умови цієї співпраці, історично вдосконалюючи їх, поступово раціоналізуючи та надаючи їм бажаних форм. Це, врешті привело не тільки до підвищення ефективності людської взаємодії, а й до усвідомлення того факту, що співпраця, спільна праця, взаємодія має задовольняти спільні, взаємні інтереси, служити спільному благу. Таким чином, з точки зору реалізації завдання даної статті, можна узагальнено зауважити, що становлення та розвиток суспільства можливо трактувати як процес розгортання та осучаснення змісту, форм організації тощо... співробітництва, взаємодії та спілкування, з метою, в першу чергу, забезпечення спільних інтересів його учасників.

Друга. Зараз існує не одна концепція спільного, суспільного чи загального інтересу та спільного блага. Історично, розуміння та усвідомлення того, що є спільним інтересом, спільним в чому і для кого, змінювалося, міняючи й мету та форми співпраці. З історичним зростанням масштабності людської співпраці змінювалося й уявлення про, так би мовити «масштаб» загальності спільного інтересу та загального блага. Віками інтереси (економічні, соціальні, культурні, політичні етнічні тощо) значної частини суспільства виключалася зі спільного інтересу, перетворюючи співробітництво на групову справу задля задоволення часткових інтересів, а інша, виключена частина перетворювалася на ресурс, засіб співпраці. Це було однією з основ того, що мислителі називали відчуженням та експлуатацією. Поступово утворилася, як найбільш ефективна, ціла суспільна структура, яка організовувала і забезпечувала людську співпрацю задля реалізації цього і, таким чином усвідомленого